

Istočni običaji i sv. Pismo.

Piše: Dr. Rudolf Vimer.

(Nastavak)*.

III. Kruh.

Zemlja, u kojoj su pisane sv. Knjige, poprijeko je ratarska. Razumljivo je dakle, da je poljodjelstvo bilo svetim piscima neiscrpivo vrelo poredaba, slika i priča, u koje su zaodjeli svoje nauke. Da ih sve protumačimo, morali bismo prenijeti u ovu raspravicu dobar dio povjesnih, poučnih i proročkih knjiga. Ograničiti ćemo se dakle samo na glavne poslove ratara i priređivanje kruha, pa pokazati, kako lijepo svijetlo bacaju na mnogo mjesto sv. Pisma,

Sv. Pismo veli, da je Tubalkajn, sin Selin, izumio oruđe od kovi¹. Od onda proteklo je i preko pet tisuća godina, pa nas ipak nije strah reći, da se ratila u Palestini nijesu gotovo ništa promijenila. Sav današnji pribor ratarski, motika, lopata, plug, drljača, tako je primitivan, da si ga može napraviti svaki poljodjelac sam, osim željeznih dijelova.

Ako kiša u mjesecu studenom dovoljno nakvasi zemlju, može se orati. Ne padne li pako dosta kiše pod kraj godine, tad se oranje zategne i do veljače, pa će žetva biti kasna i mršava. Zato veli Mojsija, da sve ovisi od Gospodina Boga. „Ako ne uzaslušaš glas Gospoda Boga tvoga... bit će nebo nad glavom tvojom od mjedi i zemlja pod tobom od gvožđa, a umjesto kiše padati će po zemlji prah i pepeo“².

Kada dakle dođe vrijeme oranja, evo orača na polje. Plug je prebacio preko leđa, ili objesio oslu o vrat, tako je lagan. Nema tu ni točkova, ni teška rala ni lemeša, već su to zapravo

* Vidi „Bog. Smotru“ God. II. str. 127. i sl.

¹ I. Moj. 4 22 ² V. Moj. 28 15 i 23-24

dva debela kolca; jedan ravan služi za rudo, a drugi svinuti za plug. Na prednjem kraju ruda privezan je gužvom jaram, a na protivnom pričvršćen je drugi kolac. Ovaj opet ima na gornjem kraju pribitu ručku, da orač može plugom upravljati, a na donjem dijelu prikovano je ralo, široko kao dlan. Ovakovim plugom zemlja se više para, nego ore. Na ralu imade samo toliko željeza, da bi se lijepo dalo raskovati u mač³; kao što bi se obrnuto i svaki mač dao lijepo skovati u ralo⁴. Teški plug i nije za Palestinu. Često leži usred polja kamen, preko kojeg valja plug prenijeti, ili grm, koji valja obići. Lijepo je dakle Isus predočio misao, da se sluga Božji ne smije predati svjetskim brigama, kad je rekao: „Niko nije prikladan za kraljevstvo Božje, koji metne ruku svoju na plug, pa se obazire natrag“⁵.

U starom zavjetu bilo je strogo zabranjeno upreći pred plug vola i magarca, jer pri tome strada slabiji drug⁶. Danas je to najobičnija potprega u Palestini. Katkada se ore i na devi, koja plug ne vuče prsima, već hrptom, kao da nosi breme. Najtužnija slika palestinskog siromaštva jest, kad pola jarma nosi magare, a drugu polovinu vuče — oračeva žena.

Marvu što ore ne tjeraju bičem, već do tri metra dugim prutom, koji imade na donjem kraju željezni šiljak. Takov su ostan upotrebljavali i u staro vrijeme, da nauče voziti junce⁷. Njime je Samgar, sin Anatov, pobio Filisteje⁸. Marva podbodena ostanom, odbija nogom, a onda još gore po nju, jer željezni šiljak dublje zadire u meso. Od toga je uzeta poznata fraza: „Saulle, durum est tibi contra stimulum calcitrare“⁹. A znači to: Savle, teško ti je i pogubno protiviti se volji Božjoj.

Kad je polje tri put poorano, povlače ga drljačom, o kojoj govori i Job¹⁰. Prorok Osea, da označi, kako će svi narodi složno prionuti uz Isusa, kaže: Juda će orati, a Jakov će povlačiti¹¹.

Iza orača dolazi sijač, koji vadi sjeme iz torbe pa ga razbacuje rukom. Odatle ona riječ Isusova: Jedno padne pokraj puta, drugo na kamen, treće u trnje itd¹². Katkad znadu najprije žito posijati, a onda polje izorati. U staro vrijeme sijao se samo ječam i pšenica, koja se u sv. Pismu zove žito uopće¹³. Proso navodi se u sv. Pismu samo na dva mjesta¹⁴. O raži i zobi

³ Joel 3 10 ⁴ Isai 2 4 Mich. 4 3 ⁵ Lk. 9 62 ⁶ V. Moj. 22 10 ⁷ Jer. 31 18, Osea 10 11 ⁸ Sud. 3 31 ⁹ Dj. 9 5 ¹⁰ 39 10 ¹¹ 10 11 ¹² Mt. 13 4 ss. ¹³ Vgt. frumentum ¹⁴ Isaj. 28 25, Ezech, 4 9

nema u sv. Pismu nigdje ni spomena, a i danas ih u Palestini malo poznadu. Kukuruzu je uvedena u novije doba.

Posijano žito raste samo, dok dozrije, „a čovjek mirno spava i ustaje noću i danju“¹⁵ sve do žetve. Tu je poredbu upotrebio Isus, da pokaže, kako mu treba crkvu samo osnovati, pa će se sama proširiti, razvijati i donijeti plod. Pa kako se gazda vraća na njivu u vrijeme žetve, tako će i Isus doći tek na kraju svijeta.

Ipak zadaju dvije stvari i palestinskom rataru velike brige. Ako na posijano polje ne padne dovoljno kiše u proljeću, ne će biti ni žetve, jer sama rosa ne daje dovoljno vlage. Onda eto gladi, koja je više put snašla sv. Zemlju. Abraham, Isak i braća Josipova putuju u Misir, da se prehrane. Taj nemio gost znade Palestinu često pohoditi i danas.

Pokraj suše prijeto usjevima i drugi bič Božji, skakavci. Židovsko slovo sv. Pisma poznaje devet vrsti skakavaca, koji su pustošili zemlju počam od patrijarha pa do proroka. Nije u tom pogledu bolje ni danas. Skakavci pokazu se na nebu kao taman, gust oblak, iz kojeg će padati tuča, i spuštaju se na zemlju silnim šumom, kao da vjor lomi grane u šumi. Katkad dođu u rano proljeće, pokriju nekoliko hektara zemlje i odu za kratko vrijeme, a da nijesu učinili velike štete; sad su samo iznijeli svoja jajašca. Ali za šest ili osam sedmica, kao da je sva zemlja oživjela i prah počeo ključati. Kao nepregledna vojska ili bujica puzaju ili skaću izvaljeni skakavci i nema sile, koja bi ih odbila. Sad skoči na noge sve od ljudi što je živo, starci, žene, djeca, poredaju se u gusti red, te gaze skakavce nogama, tuku lopatama i granama. Muževi kopaju brzo grabe i lože vatre, da ih zakopaju ili sažežu. Sve to pomaže jako malo ili ništa, jer su skakavci kao dobro uređena nepregledna vojska. Preko gomile zgnječenih, spaljenih, puzaju nove guste čete, uspinju se ljudima i životinjama po nogama, te napokon mora pred njima sve da uzmakne. Samo kad sunce jače pripeče, dignu se sami i odlete. Sad se tek vidi što su počinili. Rodni vrtovi, zeleni vinogradi, rasklasana polja, bujne livade, preko kojih prodoše skakavci, sve je to za nekoliko sati tako pusto, kao jučer izorano polje ili prašna cesta. Da ne dođe još gore zlo, valja se latiti novoga posla i poubijane skakavce pokopati

¹⁵ Mr. 4 27

ili spaliti, jer se iz takovih trulih tjelesa rađaju bolesti kužne za marvu i za ljude.

Dvadeset i četiri puta zove sveto Pismo Palestinu zemljom, u kojoj teče med i mlijeko. Plodnost njezinu svjedoče nebrojene knjige. Izak žeo je stostruki rod¹⁶. Priča o sijaču¹⁷ kaže, da jedno zrno nosi trideset, drugo šezdeset, a treće sto zrna, prema tomu kakovo je sjeme i kako je zemlja obrađena. Biblijsku plodnost potvrđuju i danas ona mjesta, gdje je tlo nagnojeno i dobro obrađeno. U okolini Jeriha naraste pšenica visoka kao čovjek. Doseljenici se hvale, da im ratarstvo nosi najmanje dvadeset postotaka čista dobitka. No nije na žalost posvuda tako. Poprijeko nose usjevi najviše trinaesterostruki rod. Razlog je tomu, što seljak prepušta dobromu Alahu, da tlo gnoji i što ga obrađuje gotovo nikako. Nekoć težali su zemlju mnogo bolje, kad je mogla hraniti do dva milijuna Židova i povrh toga izvažati svoje plodine u Misir¹⁸. Danas je pučanstvo Palestine spalo na jednu devetinu nekadašnjega, pa se žito mora još uvažati. Zemlja, u kojoj je nekoć tekao med i mlijeko, danas je više gola krš, kao naše Primorje, jer je kiša otplavila plodnu zemlju. Na biblijsku plodnost podsjećaju samo doline, što ih natapaju vode.

Drugi dan Pashe običavala se zaputiti svečana povorka članova velikog vijeća sa košarom i srpom preko Cedrona te požela na bližnjem polju nešto ječma, što se prikazalo Bogu u hramu. Od tog časa smjeli su Židovi da počnu žeti. A pedeset dana iza Pashe prikazali bi Bogu dva kruha pečena od ljetošnje pšenice u znak da je žetva svršena. Kod njih se dakle počimalo žeti sredinom travnja, a prestajalo krajem svibnja. Tako od prilike biva i danas. U južnim krajevima žanju pod konac travnja, u sjevernijim tečajem svibnja. Tog sam mjeseca propuтовao cijelu Palestinu, počam od Jerusalema pa gore do Damaska, i posvuda susretao žeteoce. U vrijeme žetve nema dosta domaćih radnika, zato stoje težaci na trgu ili kod gradskih vrata čekajući, da ih tko najmi. Koliko se puta opetuju riječi, što ih je Isus rekao za svećenike: Molite gospodara, da pošalje poslanike na žetvu svoju¹⁹.

Žanje se srpom²⁰, a režu žito u polovini, da se ne moraju jako prigrinati²¹. Iza žeteoca stupaju vezači, koji vežu klasje u

¹⁶ I. Moj. 26 12 ¹⁷ Mt. 13 8 ¹⁸ Osea 12 1, Prič. 31 24 ¹⁹ Mt. 9 38 ²⁰ Isaj. 17 5

²¹ Job 24 24

snopove²². Ove opet slijede gdjekad siromasi, koji pabirče, kako je to činila Ruta²³. Klasovi, što su vezaču ispali iz ruke, nijesu se smjeli pobirati²⁴. Mojsije je dapače zapovjedio, da se jedan komad polja imade ostaviti netaknut za siromahe²⁵.

U to doba znade u Palestini prigrijati vrućina, pa nije čudo, što je Manase, muž Juditin, nastradao od sunčanice nadgledajući žeteoce²⁶. Da ugase žeđu, miješaju i danas ocat u vodu, pa umaču kruh. Tko da se ovdje ne sjeti Bozovih riječi Ruti: Kad bude vrijeme jela, dođi amo i umoči zalogaj svoj u ocat?²⁷ Ista knjiga pripovijeda, da je Ruta jela za žetve prženo zrnje. I danas čine tako težaci. Išćupaju nešto klasova, izrežu ih, pa bace u vatru, kad je slama izgorjela, onda je i žito prženo za jelo. I David nosio je braći svojoj u Saulov tabor prženo žito²⁸. A jede se i prijesno zrnje. Protare se klasje rukama, da se očisti od pljeve, koja se odpuhne sa dlana, pa se baca zrnje u usta. Pregršt prijesna zrnja uz malo devina mlijeka često je hrana Beduinima za cio dan. Prijesno zrnje jedu i prolaznici. To se ne smatra ni za krađu ni za kvar. Gazdu, koji bi takva šta priječio, držali bi za velika prostaka. I farizeji nijesu zamjerali apostolima, što čupaju klasje pa jedu prijesno zrnje, već što su to činili u subotu²⁹. Nekoć je smio prolaznik, da se najede i tuđega grožđa ili voća. Prolazeći tražio je i Isus plod na tuđoj smokvi, da utiša glad, ali ga nije našao³⁰.

U kog je malo žita, izmlatiti će ga i očistiti na njivi. Tko ima veliko polje, natovariti će snopove na magarce ili deve i odnijeti na općinsko gumno. O teretnim kolima ne može biti govora, jer nema cesta.

Manja sela imadu jedno zajedničko gumno, a veća i po više njih. To je prirodna ili umjetno priređena ravnina u promjeru od petnaest po trideset metara, koju čvrsto nabiju, da zrnje ne propada u zemlju. Gumno igra u sv. Pismu veliku ulogu, jer redovito služi za mjesto sakupljanju, raspravljanju i skupštinama kaošto trgovu u gradu³¹. Na gumnu se vršila zajednička molitva³², pače se i žrtvovalo³³. Starodrevna ta gumna nijesu se u ničem promijenila do danas. Položaj grada ili mjesta, što je za uvijek išćezlo sa lica Palestine, opredjeljuju povjesničari

²² Ps. 128 7. ²³ Rut. 2 7. ²⁴ V. Mojs. 24 19. ²⁵ III. Moj. 23 22. ²⁶ Jud. 8 2. ²⁷ Rut. 2 14. ²⁸ I. Kralj. 17 17. ²⁹ Mt. 12 2. ³⁰ Mt. 21 19. ³¹ II. Dnev. 18 9. III. Kralj. 22 10. ³² I. Moj. 50 10. ³³ II. Kralj. 24 18

više puta po gumnu, koje je ostalo, kakvo je bilo za vrijeme patrijarško.

Razastrto žito vrše na gumnu goveda ili kopitari, koje tjeraju naokolo i poprijeko. Da se živini ne zavrti u glavi, vežu joj katkad oči. Volu, koji vrši, zabranio je Mojsija zavezati usta³⁴, i da Židove nauči sućuti spram životinja i da ih pouči, kako radniku valja dati doličnu plaću³⁵. Toga se i danas drže Moslimi, ali rijetko kršćani. Prorok Isaija³⁶ spominje i neki stroj za vršenje. To su kola, koja umjesto točkova imadu široke valjke. Da bolje vrše, sjedi na njima kočijaš, ili ih oterete kamenjem. Ovakovih kola ima i danas u Palestini, a još više u Egiptu. Izmlaćenu slamu odstranjuju vilama i slažu u stogove pa se njome loži ili marva hrani pridodavši nešto žita.

Da se pljeva i smrvljena slama očisti od žita, valja počekati, dok dune vjetrić. S ovog su razloga sva gumna na izloženom, vjetrovitom mjestu. Sad bacaju smjesu lopatom u zrak. Žito, jer je teže, pada na zemlju, a pljevu raznosi vjetar. Na taj momenat nišani više puta sveto Pismo. Bezbožnici su kao prah, koji raznosi vjetar³⁷. Neprijatelji Izraelovi biti će kao pljeva, što je vjetar nosi po brdinama³⁸. Na ovo vjetrenje misli sveti Ivan³⁹ govoreći o Isusu: „Njemu je u ruci lopata i očistiti će gumno svoje i skupiti će pšenicu svoju u žitnicu, a pljevu će sažeći ognjem neugasivim“. Što se ovdje govori o paljenju pljeve, to biva još i danas, te lijepo potvrđuje priču Isusovu o kukolju⁴⁰. Kad niče žito, raste s njime uporedo i kukolj, koji se ne može raspoznati, dok se žito ne rasklasa; a nije ga moguće ni onda iščupati, jer se korjen kukoljev isprepleo sa žitnim, pa bi „čupajući kukolj počupali zajedno s njime i pšenicu“⁴¹. Kad se žito izmlatilo, sažeže se pljeva sa kukoljem, da ga vjetar ne raznese, pa se dalje ne širi.

Očišćeno žito sprema se u žitnicu. Nije to ni tavan ni ambar. Tavava na istoku nema, jer su krovovi ravni, a posebne zgrade za ambar ne treba, jer toliko žita ne rodi. Ambare gradili su samo kraljevi, kao Roboam⁴² i Ezehija;⁴³ ali to su bila više spremišta, u kojima se čuvala plaćena desetina. Obično se spravlja žito u prizemlje kuće. Mnogi ga sakrivaju u jame ili špilje, jer misle, da je ondje najbolje zaštićeno od crvova ili

³⁴ V. Moj. 25 4, ³⁵ L. Kor. 9 9, ³⁶ Il. Dnev. 11 5, ³⁷ Ps. 1 4, ³⁸ Isaj. 17 13, ³⁹ Mt. 3 12
⁴⁰ Mt. 13 25, ⁴¹ Mt. 13 29, ⁴² Il. Dnev. 11 11, ⁴³ Il. Dnev. 31 11.

tatova. Tako je bilo od pamtivijeka. Ljudi iz Sihema mole Ismaela: „Nemoj nas pogubiti, jer imamo u polju sakriveno blago, pšenice i ječma“⁴⁴. A tako čine danas i sa novcem. Pred rođenim bratom zakopati će ga potajno u zemlju, kao onaj lijeni sluga dobiveni talenat⁴⁵. Ako i znadu, što je štedionica, ne ufaju se povjeriti joj svoj novac.

Brašna u Palestini nema, osim u evropskoj trgovini ili pekarni, koja peče pecivo za putnike i doseljenike. Domaći ljudi samelju svaki dan toliko žita, koliko im brašna treba, na ručnom mlinu. To su dva okrugla šezdeset centimetara široka, a do deset centimetara debela kamena. Gornji imade u sredini izdubinu, u koju se sipa žito, a sa strane pričvršćenu ručku, kojom se vrti po donjemu. Prosti Arapin ne poznaje nikakova pokućstva, ali bez ovakova mlina i nešto kuhinjskog posuđa ne može biti ni jedna kuća. Već Mojsijev zakon⁴⁶ branio je uzeti u zalag ovakav mlin: „Nitko da ne uzme u zalag žrvnja gornjega ni donjega, jer bi uzeo dušu u zalag“.

Kad prvi pijetli zapjevaju, mora domaćica da ustane, da izmelje žito te ispeče kruh. Sveto Pismo hvali domaćicu, što je po noći ustala i pripravila družini hranu⁴⁷. Tako jede Arapin svaki dan, kad ustane, svježi kruh, koji je još prije jednoga sata bio žito. Peče se tako danomice samo toliko kruha, koliko u kući treba. Zato se po mnijenju mnogih tumača veli u Očenašu: „Kruh naš svagdašnji daj nam danas“.

Šum ručnoga mlina ne da poslije ponoći spavati strancu, ali je domaćima veoma ugodan. Žalosna ona kuća, iz koje se ne čuje šum žrvnja; tu gladuju. Zato se grozi Bog po proroku Jeremiji⁴⁸: „I učiniti ću da nestane među njima glasa radosna i glasa vesela: lupe od žrvnja.“ Otkrivenje služi se istom slikom veleći: „U razorenom Babilonu ne će se čuti pjevanja, ni glazbe, ni glas žrvnja“⁴⁹.

Mljeti ručnim mlinom veoma je naporan posao, za koji su nekoć upotrebljavali robove. Pomor prvorođenaca naviješta Mojsije ovako: „I pomrijeti će svi prvenci u zemlji misirskoj od prvenca Faraonova do prvenca sluškinje sa žrvnjom“⁵⁰. Ne znamo dakle, je li Samsonu bilo više muke ili sramote, kad je morao mljeti na žrvnju⁵¹, ili što je bio zarobljen. Danas vrše taj

⁴⁴ Jer. 41 8 ⁴⁵ Mt. 25 18 ⁴⁶ V. Moj. 24 6 ⁴⁷ Prič. 31 15 ⁴⁸ 25 10 ⁴⁹ 18 22
Vuk: Huka kamenja vodeničnoga. ⁵⁰ II. Moj. 11 5 ⁵¹ Sud. 16 21

posao žene. Ova primjetba čini se mnogomu suvišna i čudna, jer tko bi drugi mljeo i pekao kruh za kuću već žena? Nu treba istok poznavati. To je preokrenuti svijet. Tamo ženske poslove obavljaju muškarci; oni kuhaju, peru i glade rublje za gospodu; brigu nad izbom u kojoj se čuva hrana, vodi domaćina, a ne domaćica. Žena nasuprot siječe drva u šumi, napaja i redi konje. Kad Mujo polazi u grad, jaši ponosno na magaretu i puši, pokraj njega ide žena pješke i stenje pod bremenom. Engleski misijonar Thomson proživio je u Palestini četrdeset i pet godina, pa piše: „Nijesam nikad vidio muškarca da melje na žrvnju⁵². Kako je to naporan posao, melju obično po dvije žene, koje su oko žrvnja sjele sučelice. Držeći za ručku vrti jedna desnom rukom gornji kamen, a lijevom sipa žito. Za kojih pet minuta mora da odahne, a tad je izmijeni druga. Na taj posao misli Isus kad kaže: Dvije će mljeti na žrvnju, jedna će se uzeti, a druga će se ostaviti⁵³. Htio je Isus time reći: Sudnji će dan banuti tako nenadano, te će rastaviti dvije, što obavljaju isti posao. Jedna će biti blažena, a druga nesretna, jer ne će imati ni toliko vremena da se pokaje.

Osim manjih mlinova bilo je i većih, što su ih okretali magarci. Na kamen takova mlina misli Isus veleći: „Bolje bi bilo zavodniku da si o vrat objesi mlinski kamen, koji vrti magare, pa da potone u dubinu morsku⁵⁴.

Kad je brašno samljela, mijesi tijesto samo žena. Odatle ono Isusovo: Kraljevstvo je nebesko kao kvasac, koji uzme žena i metne u tri mjere brašna, dok se sve ne uskisne⁵⁵. No čini se, da židovi nijesu jeli mnogo kvasna kruha. Gostima, što pohodiše Abrahama, ispekla je Sara beskvasan kruh⁵⁶. I Gedeon podvorio je Gospodina beskvasnim kruhom⁵⁷. Samo kad se ureče gozba, peče se kvasan kruh, jer se dulje drži od bezkvasnoga.

Tijesto se mijesi u zdjeli, u kojoj se obično peru ruke i noge, a peče se na najprimitivniji način. Putujući Sinajskom

⁵² Thomson: *The Land and the Book*, London 1881. I. pg. 108.

⁵³ Mt. 24 41 Vuk, koji to mjesto nije razumio prevodi: „dvije će mljeti na žrvnjevima.

⁵⁴ Mt. 18 6 Vuk: kamen vodenični.

⁵⁵ Mt. 13 33 ⁵⁶ I. Moj. 18 6 ⁵⁷ Sud. 6 16

pustarom snašla nas je silna oluja, koja je poplavila svu okolinu i zakrčila nam put. Mi bi još mogli preko potočića i voda, al ne mogu natovarene deve, jer im se noge skližu. Trebalo je dakle počekati koji dan, dok voda oteče. No tim se naš put otegnuo preko računa, pa će nam ponestati kruha. Imajući u pričuvi vreću brašna, ponudiše se Beduini, da nam peku kruh. Jedni nakupiše osušenih stabljika jednogodišnjih biljki te nešto trnja od kupine i gloga, pa naložiše vatru. Dotle je drugi sjeo na zemlju, razastro rubac, prosuo po njem brašno, umijesio vodom tijesto, pa ga bacio u rasplamsalu vatru i zagruo pepelom. Za pet časova evo pečena kruha. Ali kako? Prilijepio se uzanj pijesak, pepeo, na pola izgorena trava, na nekim mjestima izgorio, a na drugim ostao prijesan. Takav kruh zove se u svetom Pismu „panis subcinericius“⁵⁸.

Drugom zgodom padosmo oko podneva u jedan han, udaljen četiri sata od drevnoga Tira. Upravo pekla žena kruh. S lijeva joj zdjela sa tijestom, pred njom na krilu daska za razvlačenje, a s desna peć, koja izgleda kao velika gljiva od lima, a pod njom gori ugljen. Zagrabivši malo tijesta razvuče ga žena po daski i baci na tu gljivu. Dok se ovo ispeklo, već je razvukla i drugo tijesto. Tako se peče kruh velikom brzinom. I to se zove na istoku kruh, a nije ništa drugo, nego naš mlinac.

Palestinske seljakinje peku kruh u drugačijoj peći. Ta je nalik pčelinjoj košnici, te ima na gornjemu kraju pokrovac. Četrdeset je centimetara visoka, a do dvadeset i četiri centimetra široka. Kad su je ugrijali bilo s polja, bilo iznutra, polažu tijesto na razvruceni pruć, koji pokriva ta peć. Peć mora da ima svaka kuća, jer je treba svaki dan. Zato se grozi Bog Židovima u starom zavjetu: Deset žena peći će kruh u jednoj peći, ako ne poslušate zakon moj⁵⁹.

Loži se peć običnom slamom ili usahlom travom. Tako vrijedi još i danas ona Isusova: Trava, koja danas jest, a sutra se u peć baca⁶⁰. U Palestini nema ni šuma ni drva. Jedino što sjeća na naša drva, jest kakav tovar starog čokota, što ga magare nosi na sajam. Još radije lože balegom, koju najprije razmoče u vodi, onda pomiješaju sa sječkom, pa od tog naprave brikete, što ih suše na suncu. Kruh, pečen uz ovakovo gorivo, zaudara neugodno. Po gradovima i cestama često se viđaju djeca, što

⁵⁸I. Moj. 18 6, Ivan 21 9 ⁵⁹III. Moj. 26 25 ⁶⁰Mt. 6 30

skupljaju u košare balegu. Da je tako bivalo i u staro doba, potvrđuje prorok Ezekijel⁶¹.

Najveći kruh na istoku ima u promjeru dvadeset centimetara, debeo je kao mali prst, a važe do sto pedeset grama. Sad nam je jasno, zašto onaj prijatelj u svetom Pismu⁶², komu je neočekivano došao gost, traži u susjeda, da mu uzajmi tri kruha. Zapadni tumači nijesu znali razjasniti toga mjesta, jer gost, ma kako gladan bio, ne može da izjede u nas jedan domaći kruh. Maldonat tumači tri hljeba ovako: Jedan gostu, drugi domaćinu, a treći, ako bi još koga bila volja jesti⁶³. Ne traži domaćina kruha za sebe, već moli, što je gostu nužno. Gladan čovjek treba za jedan obrok tri kruha, kakovi se peku na istoku. Na dugom putu u pustinju za Isusom mogao je dakle jedan dječak lako nositi sa sobom sedam hljebova⁶⁴. Pokraj ostale zaire ponio je David braći svojoj u Saulovu taboru deset hljebova⁶⁵.

A biti će nam sad i to jasno, zašto se u sv. Pismu nikad ne veli, da se kruh rezao, već uvijek da se lomio. Kad je nahranio čudnovatim načinom pet tisuća ljudi u pustinji, lomio je Isus učenicima kruh⁶⁶. I na zadnjoj večeri: uze Isus hljeb i blagoslovivši prelomi ga. Spočitnuo mi je jednom neki seljak, kad sam rezao kvasan kruh, jer je to u očima istočnjaka velika nepristojnost.

Običan svijet ne upotrebljava kod jela ni noža, ni vilice, ni žlice, već jede prstima. Najbolja vilica, koju je sam Bog dao čovjeku, jest palac i kažiprst. Pitati ćete, a kako jedu jušnata jela? Umaču kruh u zdjelu. Tako je bilo i u vrijeme Isusovo. Na pitanje, tko će ga izdati, odgovara Isus: koji umače sa mnom ruku u zdjelu⁶⁷.

Istočnjak objeduje u večer. U jutro će založiti malo hljeba i srknuti najviše fildžan crne kave. Čini se, da u vrijeme Isusovo nijesu prije jutarnje žrtve ništa ni okusili. Kad su apostolima predbacili na Duhove, da su se napili slatka vina, brani se Petar riječima: Tek je devet sati⁶⁸. To će reći: Ta nismo još ništa ni založili, jer je istom devet sati. U podne jede se jako malo.

⁶¹ 4 15 ⁶² Lk. 11 5

⁶³ Maldonat: Commentarii in quatuor evangelistas, Moguntiae 1874, II. pag. 203.

⁶⁴ Iv. 6 9 ⁶⁵ I. Kralj 17 17 ⁶⁶ Mt. 14 19 ⁶⁷ Mt. 26 23 ⁶⁸ Dj. 2 15

Vidio sam toliko puta klesare sa pet kruna plaće na dan, gdje o podne jedu dva kruha i jedan zeleni ugorak, pa se dobro napiju vode. To im je cio objed. Do sitosti jede se u večer. Sad ćemo pojmiti, zašto se u sv. Pismu rijetko tko poziva na objed, već uvijek na večeru. Riječ coena, večera, dolazi u novom zavjetu četrnaest puta, prandium, objed, samo dvaput. Isus nije nikad bio pozvan na objed, već uvijek na večeru. Na večeri se i oprostio s učenicima svojim. Jesti prije podne znak je velike raskošnosti. Zato veli Propovjednik: „Teško zemlji, gdje je kralj dijete i gdje knezovi jedu u jutro⁶⁹.”

